

УДК 346/347

Чванкін С. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська національна юридична академія», суддя, голова Київського районного суду м. Одеси, голова Громадської організації «Асоціація слідчих суддів України»

ПРО ЕЛЕКТРОННИЙ СУД: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

ELECTRONIC COURT: ACTUALITY AND DEVELOPMENT PROSPECTS FOR ELECTRONIC LEGAL PROCEEDINGS IN UKRAINE

Анотація. В статті порушується питання осучаснення судочинства, - його електронізації та створення ряду електронних реєстрів, їх об'єднання у єдину електронну систему правозахисників, а також інших напрямків та перспектив застосування електронних технологій у судочинстві. Оглядаються практичні та теоретичні напрацювання, що є підґрунтям майбутньої судової телекомунікаційної системи, що має забезпечити зв'язок між судом, судами та учасниками судових проваджень, якими стали запроваджений на базі Київського районного суду м. Одеси пілотний проект «Електронний суд» та визнання державною основним пріоритетом побудову орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток, інформаційного суспільства. Розкриваються основні ідеї, що мають бути керівними у розвитку судочинства: прозорий рух справ судовими інстанціями, зрозумілі судові процеси та розгляд справ у максимально стислі строки.

Ключові слова: електронний суд, електронне судочинство, єдина інформаційно-телекомунікаційна система.

Аннотация. В статье затрагивается вопрос осовременивания судопроизводства, - его электронизации и создания ряда электронных реестров, их объединения в единую электронную систему правозащитников, а также других направлений и перспектив применения электронных технологий в судопроизводстве.

Рассматриваются практические и теоретические наработки, являющиеся почвой для будущей судебной телекоммуникационной системы, которая должна обеспечить связь между судом, судами и участниками судебных производств, которыми на данный момент стали внедренный на базе Киевского районного суда г. Одессы пилотный проект «Электронный суд» и признание государством основным приоритетом построение ориентированного на интересы людей, открытого для всех и направленного на развитие, информационного общества. Раскрываются основные идеи, которые должны быть руководящими в развитии судопроизводства: прозрачное движение дел по судебным инстанциям, понятные судебные процессы и рассмотрение дел в максимально сжатые сроки.

Ключевые слова: электронный суд, электронное судопроизводство, единая информационно-телекоммуникационная система.

Abstract. This article considers the issue of legal proceedings modernization, - electronifying of legal proceedings, formation of a number of electronic registers, their integration into unified electronic system for the legal professionals, as well as other directions and prospects for the use of electronic technologies in legal proceedings.

Furthermore, the article considers practical and theoretical achievements as the basics of the future court telecommunication system, which should provide interactions between the courts, courts and participants in legal proceedings, that is at the moment presented by the «Electronic Court» pilot project on the basis of the Kiev District Court of Odessa, and the recognition by the state as the main priority of the construction an people-centered, opened and development-oriented information society.

Main ideas that should be guiding in the development of legal proceedings are disclosed: transparent cases movement in courts, clear trials and legal proceedings in the shortest possible time.

The author emphasizes that electronic legal proceedings are not only the sending of documents, but a step into the modernity, and also draws attention to the prospects for further development of the application of telecommunication technologies in the work of courts, arrangement of videoconferencing between the court

and expert institutions, granting of an access to the courts electronic document management system for experts or the unification of these systems into unified electronic system for the legal professionals, when for the casework of the specific specialist will only be necessary to send the corresponding electronic request.

As an explanation of the relevance of electronic legal proceedings introduction, the article highlights its obvious advantages: significant time savings, quick access to case materials, getting rid of the need to certify copies of documents and eliminating the irrational use of financial and environmental resources.

At the same time, the author defines the purpose of this publication not so much as the scientific presentation of the «Electronic Court in Ukraine» issue problematics, but rather as the popularization and putting attention of society and individual specialists to the trends and prospects for the development of this system in Ukraine, since the introduction of such technologies is impossible without continuing the corresponding reforms in the legal area and requires acquiring of initiative specialists, financial and technical support.

Key words: electronic court, electronic legal proceedings, unified information and telecommunication system.

03.10.2017 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

За ухвалення проекту 6232 про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів проголосували 243 народних депутати, передає «Закон і Бізнес» [1].

Фактично на початку жовтня були прийняті нові процесуальні кодекси, що увібрали у себе сучасну юридичну думку та увесь напрацьований правозахисниками досвід.

Не без уваги у нових нормативних актах залишились і питання осучаснення судочинства, - його електронізація та створення ряду електронних реєстрів, за допомогою яких і суд і учасники судових проваджень зможуть оперативно отримувати необхідні для розгляду справ відомості та докази, що має значно прискорити вирішення судом спорів.

Практичним підґрунтям майбутньої судової телекомунікаційної системи, що має забезпечити зв'язок між судом, судами та учасниками судових проваджень, став запроваджений на базі Київського районного суду м. Одеси пілотний проект «Електронний суд».

Правовим підґрунтям реформування стало визнання державною основним пріоритетом прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [2], та прийняті на виконання такого рішення підзаконні нормативно-правові акти.

Саме на цій стадії було розроблено та затверджено основні ідеї, що

мають бути керівними у розвитку судочинства, а саме: прозорий рух справ судовими інстанціями, зрозумілі судові процеси та розгляд справ у максимально стислі строки. Зазначене можливо лише за умови організації командної роботи, - роботи теоретиків та практиків різних галузей, налагодження електронної роботи не лише у судових установах, а і у суміжних галузях.

Вже подолана значна кількість фундаментальних проблем: розроблено механізми цифрового підпису документів, на прикладі Київського районного суду та територіального підрозділу Державної міграційної служби України відпрацьовано перші моделі взаємодії органів державної влади між собою, напрацьовано досвід захисту цифрових даних від зовнішнього втручання, подолано перші страхи перед «електронним судом» і на практиці доведено його переваги.

Так, від самого початку ентузіастами відшукувались можливості прискорити процес судочинства та на допомогу у цьому питанні відгукнулись судові експерти, - фахівці Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.

Адже у справах, що потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки чи ремесла суду більше ніде шукати підтримки, аніж у експертних установах. А від роботи експертів та координації їх роботи із судом часто залежить своєчасність, повнота, всебічність та об'єктивність дослідження обставин справи, в рамках якої проводиться судова експертиза, а тому налагодження максимально можливої взаємодії в он-лайн режимі допоможе значно прискорити розгляд справ судом та полегшити роботу самих експертів, що кореспондує актуальним завданням розвитку правозахисної роботи в Україні.

Саме тому між двома установами – Київським районним судом м. Одеси та Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз МЮУ було апробовано перші кроки електронізації взаємодії: спочатку пересилання клопотань в електронному форматі із наступним донеправленням відповідної паперової копії, що на перших кроках дозволило економити по 3-4 дні на пересиланні документів, та заклало підвалини налаштування діалогу.

У наступному стало можливим не досилати паперові копії документів, що допомогло економити не лише час, а й бюджетні кошти (пересилання кожного конверту сьогодні коштує відправнику близько восьми гривень, та потребує певних трудових витрат, значно більших від натискання декількох кнопок для відправки електронного документу). Таким чином вже на початковому етапі напрацювання взаємодії установ було досягнуто значних результатів: значно зменшився строк проведення судових експертиз, покращилась якість взаємодії установ, а учасники судових проваджень

відчули на собі пришвидшення вирішення їх спорів.

Перспективи подальшого зміцнення взаємодії та розширення взаємодії судових та експертних установ переоцінити важко. Так, вбачається, що засобами електронного зв'язку можуть оперативно пересилатись не лише клопотання експерта, а й будь-які інші документи: запити, відповіді, консультативні матеріали та навіть електронні матеріали справ для проведення експертного дослідження.

Варто лише уявити, що за один робочий день суд зможе вирішити питання про призначення судової експертизи, направити відповідну ухвалу та матеріали справи до експертної установи, а експерт у той самий день отримати вказані матеріали, оглянути їх та, у випадку необхідності, направити безпосередньо сторонам чи до суду клопотання про уточнення питань, про надання додаткових матеріалів, повідомити про час проведення експертних дій або виставити рахунок по сплаті вартості експертизи, тобто за один робочий день можливо вчинити всі необхідні дії для організації проведення експертизи.

Разом з тим електронний суд це не лише пересилання документів із цифровим підписом між офіційними електронними адресами державних органів, фізичних чи юридичних осіб. Сьогодні це крок у сучасність, що дозволяє впевнено говорити про майбутнє.

Телекомунікаційна система, яку належить створити, являє собою комплекс програмного та апаратного обладнання, який з'єднаний один з одним в єдиний ланцюг, що здійснює передачу даних з однієї точки в іншу. Така передача даних можлива завдяки чіткій структуризації телекомунікаційної мережі. Текстова, голосова, графічна, відео- та аудіо інформація – ось далеко не повний перелік можливостей будь-якої телекомунікаційної системи [3].

А тому слід розуміти перспективи подальшого розвитку застосування телекомунікаційних технологій у роботі, зокрема налагодження можливості проведення відеоконференцій між судом та експертними установами, коли за необхідності суд зможе звернутися до експерта безпосередньо в ході судового засідання через відеоканал та вислухати його думку з приводу питань, які учасники судового засідання просять суд винести на вирішення експерта, чи задати експерту питання з приводу вже проведеного експертного дослідження, що дозволить покращити взаємодію суду та експертів в декілька разів від сьогоднішніх показників.

Крім того, вже сьогодні варто розглядати питання надання експертам доступу до електронної системи документообігу суду. Яким чином, до якої саме частини цієї системи та із якими повноваженнями користувача варто надавати доступ експертам, - це ще питання для обговорення, однак його вирішення – це лише питання часу та практичного застосування такої

можливості, коли експерт зможе переглянути не лише направлені йому, виділені матеріали, а й всю електронну справу для надання більш повного висновку з поставлених на його вирішення питань. Так само і у зворотному напрямку: суд, маючи певний доступ до системи документообігу експертних установ, матиме можливість відслідковувати хід експертного дослідження та влучно планувати свою роботу.

Ідеальною вбачається ситуація об'єднання цих систем в єдину електронну систему правозахисників: не зважаючи на рух справи по судових інстанціях всі матеріали, що матимуть відношення до неї, будуть зібрані в одному місці, а їх пересилання взагалі не потребуватиметься, для роботи з ними достатньо лише мати ідентифікатор доступу, а для опрацювання їх конкретним спеціалістом необхідно буде лише направити йому відповідний електронний запит, що допоможе вирішувати справи у настільки стислі строки, наскільки це взагалі можливо.

До речі, до такої системи, на певних умовах, можна залучити і інших суб'єктів правозахисної діяльності: органи прокуратури, поліції, нотаріусів, адвокатів, ліквідаторів, виконавців, що надасть можливість фактично створити нову систему правосуддя в Україні [4].

Звісно, це сміливі думки, але хто, як не ми, має створювати майбутнє вже сьогодні? Так, це важка, кропітка робота, яка потребує ініціативних фахівців, фінансового та технічного забезпечення, однак воно того варте: вже сьогодні використання досить обмежених можливостей пілотної системи «Електронний суд» дозволяє у декілька разів скоротити час розгляду справи.

То ж електронне судочинство, під яким слід розуміти не лише безпосередню діяльність суду, а й діяльність суміжних інститутів, має очевидні переваги:

- значну економію часу. Зрозуміло, що подання документів у паперовому вигляді потребує значних кадрових, матеріальних, а також часових витрат. Скажімо, коли суд доручає експертне дослідження установі, що географічно віддалена. У такому випадку обмін документами між судом та учасниками процесу поштою не завжди надійний і оперативний.

- налагодження оперативного доступу до матеріалів справи. Виникають ситуації, коли терміново необхідно одержати чи передати певний документ, що перебуває в матеріалах справи. Зараз для цього необхідно написати відповідне клопотання, що досить часто займає цілі тижні.

- відпадає необхідність засвідчення копій документів. Електронне судочинство допомагає уникнути часових витрат на виготовлення паперових копій документів, а отримувач такого документу завжди отримуватиме точну копію, чинність якої зможе перевірити за допомогою відомостей телекомунікаційної системи.

- усувається нераціональне використання фінансових та природоресурсних можливостей. Використання значної кількості паперу, офісної техніки, що споживає електричну енергію та потребує постійного обслуговування, призводить до непомірного використання бюджетних коштів там, де можна обмежитись разовими інвестиціями на встановлення відповідних серверів та налаштування їх роботи.

Чи потрібні такі покращення сучасній Україні? Беззаперечно так! І наше завдання донести це до широкого загалу, вміло і якісно їх запровадити та забезпечити громадянам належний судовий захист їх прав та охоронюваних законом інтересів.

Неприйнятним з нашої сторони та сторони суспільства є залишення без уваги можливості привести систему вітчизняного судочинства до кращих стандартів світової спільноти та перевершити їх. Тож сьогодні, Київський районний суд м. Одеси та Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України стоїть у витоків майбутнього вітчизняного судочинства, а їх колективи тримають у своїх руках прапор першості на цьому складному, але так необхідному шляху.

Так, на базі Київського районного суду міста Одеси за підтримки проекту USAID та громадської організації «Асоціація слідчих суддів України» проводяться навчання по системі «Електронний суд» для служителів Феміди і працівників апаратів судів [5], двері суду завжди відчинені для бажаючих отримати знання в цій сфері.

Разом з тим запровадження таких технологій неможливе без продовження відповідних реформ в правовій сфері. Новими процесуальними кодексами, що набувають чинності із початком роботи Верховного Суду, а за останньою інформацією це 15 грудня поточного року, розширюються засоби електронної взаємодії між судами та учасниками проваджень, однак саме взаємодії судових органів та експертних установ такі зміни майже не торкнулись, а тому зараз, коли суспільство та законотворці згадали про необхідність осучаснення судочинства, необхідно звернути їх увагу на актуальні проблеми безпаперового документообігу між такими установами та іншими учасниками судових проваджень.

Метою цієї публікації є не стільки науковий виклад проблематики питання «Електронний суд в Україні», скільки популяризація та привернення уваги суспільства й окремих фахівців до тенденцій та перспектив розвитку таких систем в Україні, адже, як вже було зазначено, Електронний суд – це командна робота і на теперішньому етапі кожен може долучитися до розробки технічних чи правових новел. Осучаснення судочинства у такий спосіб, всупереч думкам скептиків, у жодному разі не призведе до обмеження прав громадян чи послаблення їх доступу до правосуддя через відсутність навичок

роботи у мережі «Інтернет», оскільки на правовому рівні отримала закріплення обов'язкова участь адвокатів, які стануть зв'язуючою ланкою між можливостями сучасних технологій та потребами пересічних громадян.

Тож варто відзначити, що вітчизняні ентузіасти, використовуючи національні можливості та користуючись допомогою і підтримкою закордонних колег, тримають правильний курс у інтеграції цифрової сучасності у застарілий (паперовий) світ судочинства, що без жодних сумнівів виведе правозахисну діяльність в Україні на новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Нові ГПК, ЦПК та КАС ухвалила Верховна Рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/130328-novi_gpk_cpk_ta_kas_uhvalila_verhovna_rada.html
2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – Ст. 102.
3. Що таке інформаційно телекомунікаційні системи? / Кластер-Плюс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klaster-plus.ua/ua/stati-i-obzory/informacionno-telekommunikacionnaja-sistema/>
4. «Нове правосуддя» в Одесі – впровадження електронного суду / Київський районний суд м. Одеси [Електронний ресурс; відео]. – Режим доступу: <https://kievskisud.od.ua/press-department/all-news/6267-nove-pravosuddya-v-odesi-vprovadzhenya-elektronnoho-sudu-video>.
5. Сергій Чванкін: «Психологічний тиск і навіть погрози не змусили жодного з нас відмовитися від виконання своїх обов'язків» / Київський районний суд м. Одеси [Електронний ресурс; відео]. – Режим доступу: <https://kievskisud.od.ua/press-department/all-news/6406-sergij-chvankin-psikhologichnij-tisk-i-navit-pogrozi-ne-zmusili-zhodnogo-z-nas-vidmovitisya-vid-vikonannya-svoikh-obov-yazkiv>.

